

De kloosters in Marnegebied en Kloosterburen

Het is vele Groningers niet bekend, dat 't huidige Kloosterburen, vroeger Oldenklooster genoemd werd. Wat de vroegere naam doet vermoeden is juist: hier heeft vroeger een klooster gestaan. Geheel correct is dit echter niet, want er waren twee kloosters. In tegenstelling tot 't Oldenklooster, kende men ook nog het Nijenklooster. Met deze beide vroegere kloosters op het grondgebied van de huidige gemeente Kloosterburen komen we in de geschiedenis van de kloosters in de Marne.

Ontstaan

Toen op 17 mei 1966 in de borg Verhildersum te Leens de tentoonstelling 'De Geschiedenis van Wad en Land' werd geopend, gaf het bestuur van het Ommelander Museum een brochure uit, waarin ook een hoofdstuk was opgenomen betreffende de kloosters in de Marne. Omdat er omtrent dit onderwerp niet veel bekend is, omdat veel gegevens verloren zijn gegaan, doen we graag een greep uit deze brochure.

Echter vooraf iets over de oorsprong van het kloosterwezen. Het kloosterwezen is ontstaan in Egypte. Het vond zijn oorsprong in de behoefte van de mens om in eenzaamheid zijn leven te wijden aan God, eerst als kluizenaar en later in groepsverband. Dit leidde tot kloostervorming. In Italië werd in 529 het eerste klooster gesticht. St. Benedictus stelde kloosterregels op om God in afzondering te dienen en te eren in gebed en door gezang. Een belofte van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid moest door de monniken en nonnen worden afgelegd. Zo kwamen ook de eerste kloosters in West-Europa. De monniken en nonnen waren streng gescheiden, meestal door een muur. Daarnaast werden lekebroeders of conversen aangesteld, die wel de geloften hadden afgelegd, maar niet tot priester waren gewijd. Deze lekebroeders verwerkten de grond. Ook waren er allerlei ambachtslieden

De Nederlandse Hervormde kerk te Kloosterburen. De toren is danig in verval geraakt. Een restauratie is dan ook hoogst urgent.

onder hen. Er werden grote boerderijen gesticht, grangiaze of uithoven, in Groningerland Voorwerken genoemd, die vaak ver van het klooster waren gelegen en waarop groepen lekebroeders woonden en werkten onder leiding van een hofmeester of grangarius.

Nonnenklooster

Nu was er een groep kloosterorden, die leefden naar de regel van St. Augustinus. De leden van deze kloosterorde legden de drie kloostergeloften af, t.w. van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid. Ze bleven zich echter wijden aan de zielszorg van de omwonende gelovigen. Veel parochies zijn daardoor bij de kloosters ontstaan. Tot de orden die leefden naar de regel van St. Augustinus behoren de Pré monstratensers of Norbertijnen. Hiertoe nu behoorden ook het Oldenklooster en het Nijenklooster in de Marne.

Het Oldenklooster was het oudste klooster van de Ommelanden. Het werd in 1775 gesticht door Tadeo of Taco, een monnik van het klooster Mariengaarde te Hallum in Friesland, van de zelfde orde. Het Oldenklooster was dus een dochterklooster van Mariengaarde en werd evenals het moederklooster gewijd aan de H. Johannes de Evangelist.

Henricus van de Marne, de eerste abt van Oldenklooster, stichtte spoedig daarna een nonnenklooster te Schildwolde, Beerta en Cusemer. Het Oldenklooster zelf was een dubbelklooster. In 1204 bouwden de monniken echter onder leiding van Henderikus, Kanunnik van Kappenburg, abt van het Oldenklooster, 'n nieuw klooster, ongeveer een half uur gaans ten oosten van Oldenklooster, Nijenklooster genoemd. De monniken gingen in het nieuwe klooster wonen, terwijl de nonnen achterbleven op het oude klooster. Oldenklooster werd gewijd aan de H. Nicolaas en het Nijenklooster aan Johannes de Evangelist. De abt bleef in Oldenklooster wonen, maar stond ook aan het hoofd van Nijenklooster. De beide kloosters vormden een eenheid, ook in de administratie en in het landbezit. Oldenklooster schijnt het voornaamste klooster geweest te zijn en wordt ook steeds genoemd. Men schreef steeds 'Oldenklooster in de Marne', ter onderscheiding van Feldwerd of 'Oldenklooster bij den Dam' en venzo 'Nijenklooster in de Marne' en Nijenklooster bij Jukwerd.

Toen het Oldenklooster gesticht is, zal de dijk van Wehe naar Hornhuizen er waarschijnlijk reeds hebben gelegen, omdat het klooster op een kleine wierde lag. Nijenklooster heeft waarschijnlijk buitendijks gelegen. Het lag op een grotere en hogere wierde. Bij de beruchte stormvloed van 1287 zijn er echter 240 monniken van deze kloosters verdronken. Hieruit blijkt wel hoe groot en dichtbevolkt de kloosters toen reeds waren.

De abt en de monniken zullen een grote rol gespeeld hebben in de strijd tegen het water, het leggen van dijken, het bouwen van sluizen, enz. Abt Hidde liet in 1350 een zijl bouwen in de nieuwe dijk bij Westernieland, naar hem de Hiddingezijl genoemd. In 1371 stelt abt Reynerus met enkele anderen, bepalingen vast voor 't Schouwerzijlvest, waarvan de abt van Oldenklooster steeds overste of opperste schepper was. Die belangrijke functie kwam hem toe uit hoofde van het grote grondbezit van het klooster. Van de gelovigen kregen de kloosters n.l. vaak schenkingen in de vorm van land, en zelf kochten ze er ook herhaaldelijk land bij, zodat de meeste kloosters grootgrondbezitters waren. Uit een schotregister van 1555 blijkt, dat Oldenklooster in de Marne toen 306 jukken corpusland had.

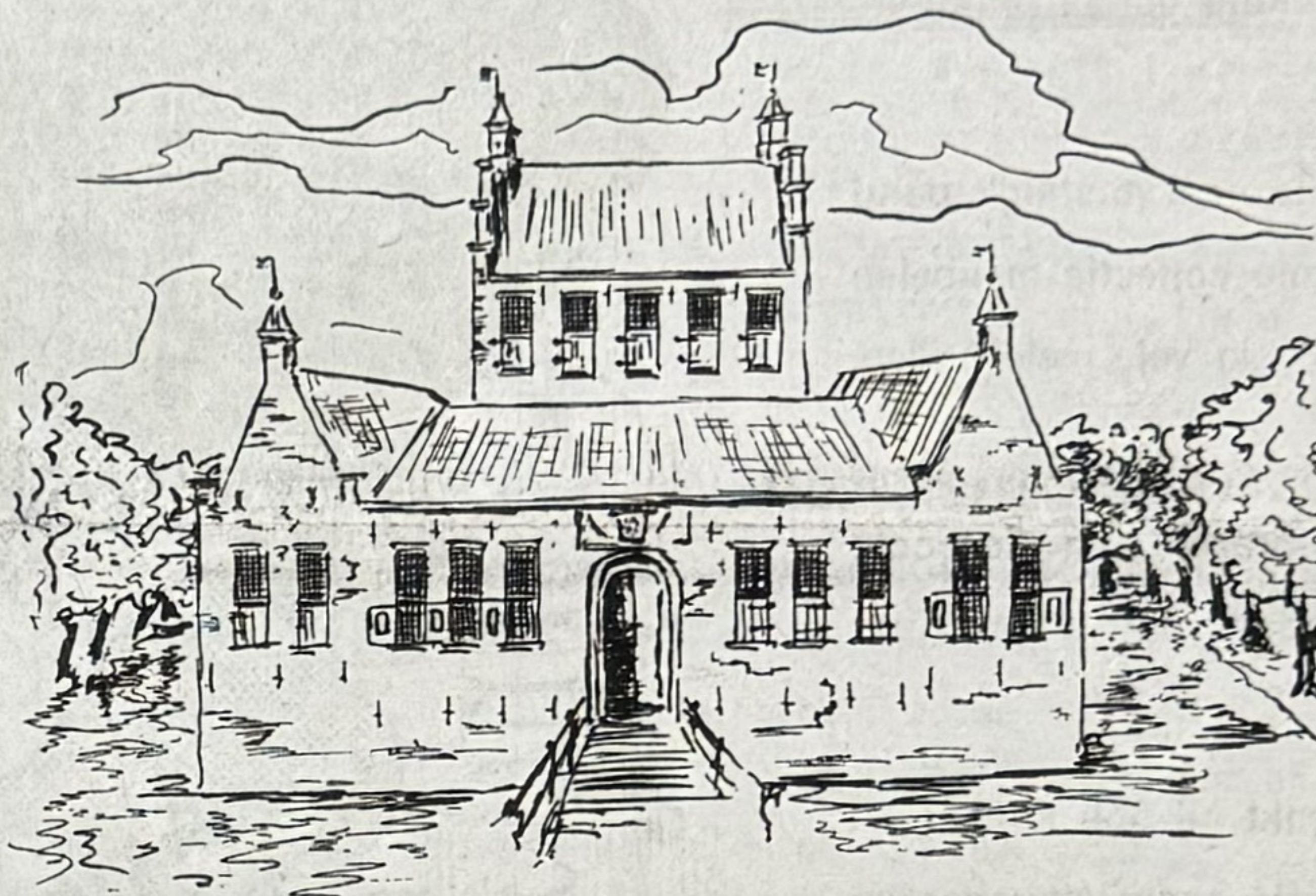
Corpusland was land dat een klooster in eigen gebruik had. Daarnaast hadden ze land, dat ze aan meyers verhuurden. In 1595 blijkt uit de eerste provinciale rekeningen van kloostergoederen, dat Oldenklooster in de Marne in totaal 1234 jukken land had. De gezamenlijke kloosters hadden ongeveer een vijfde deel van alle cultuurgrond in de Ommelanden in bezit. Door dat grootgrondbezit met de daaraan verbonden heerlijke rechten, redgerrecht, dijk- en zijlvest, collatierecht, strandrecht, strandrecht enz., waren de abten machtige heren, niet alleen in de zijlvesten, maar ook op de landdagen en in het maatschappelijk leven. Oldenklooster bezat ook een derde deel van 't eiland Rottum, belangrijk om het strandrecht.

Na de opgang en de bloeitijd van de kloosters, kwam in de 15e en 16e

39

Tekst: J. RITTERSMA
Foto's: P. WERNEKINCK

TAMMINGA

De Tammnigaborg zoals het er vroeger uitzag. Veel borgen hebben er gestaan in het Marne-gebied.

eeuw het verval. De orde en tucht verslapten, misschien door de grote welvaart, de ijver verflauwde en de roeping voor 't kloosterleven verminderde. De opkomst van de hervorming bespoedigde het proces en de kloosters raakten ontvolkt. In 't begin van de 80-jarige oorlog kwam daarbij het krijgsgeweld, en de kloosters werden de één na de ander vernield. In 1570 werd Oldenklooster door de Geuzen geplunderd en in brand gestoken. Nijenklooster zou reeds in 1536 door Meynert van den Ham, bijgenaamd 'scuppen conynck' geplunderd en in brand gestoken zijn.

Van Oldenklooster werden reeds in 1598 enige gebouwen (voor zover ze nog gespaard waren gebleven) verkocht. De kloosterkerk werd aan de Hervormden afgestaan en in gebruik genomen als kerspelkerk. In 1638 werd er een nieuwe kerk gebouwd, die echter in 1815 is ingestort. De tegenwoordige kerk is in 1843 gebouwd op dezelfde plaats. De oude stompe toren dateert echter van 1501, en is dus nog uit de katholieke kerk.

Merkwaardig

Toch is het merkwaardig, dat ondanks de hervorming en het vernietigen van het klooster en het afstaan van de kloosterkerk aan de hervormden, het dorp Kloosterburen een overwegend R.K. dorp is. Reeds van verre is de hoge spitse toren van de R.K. kerk van de bouwmeester Cuypers, te zien. Kloosterburen is het enige, voornamelijk R.K. dorp in het noorden. Kloosterburen is tevens de hoofdplaats van de gelijknamige gemeente. Een gemeente van 3.444 ha. en ongeveer 1900 inwoners. Het gemeentewapen vertoont o.a. een kelk met een slang. Dit is ontleend aan het symbolum van St. Johannes de Evangelist. Dit heeft weer betrekking op het vroegere kloosterleven van Kloosterburen. De benedienheft van het wapen is dat van het uitgestorven geslacht Tamminga, waarvan de zetel Tammingaborch tot 1805 in Hornhuizen (gem. Kloosterburen) was. De oude Tammingaborg dateert uit het jaar 1344. Het was de machtigste borg in de Marne. Het heeft van 1581-1586 gedient als garnizoen voor 6 vendels Spaanse soldaten. Onno, de toenmalige eigenaar, was

Kloosterburen. Twee spitse torentjes. Op de voorgrond de toren van het gemeentehuis. Op de achtergrond de toren van de R.K.-kerk

Op en top

Er zijn Groningers, die zeggen, dat bij Kloosterburen de wereld ophoudt. Een kwelderland van dijken, hier en daar een nederzetting op 'n wierde en verder het Wad. Het is hier Groningen op en top: vlakland met verspreid liggende grote boerenhofsteden met royale erfbeplantingen. Singels, die de zomer schaduwen geven en in de winter de felle wind breken. Dit is een ruimte waar je je vrij kunt voelen. Ons bezoek aan de gemeente Kloosterburen was de afsluiting van een tocht door de Marne.

Een stukje Ommelanden met een aparte bekoring. Met het hogeland, is de Marne een stukje Nederland waar nog ruimte is. De Groningers zijn er aan gewend. Ze kunnen zich het nauwelijks anders voorstellen. Ze vinden het vanzelfsprekend, dat ze passen in deze wereld.

Ook in de streken van deze kustgemeenten heeft men vroeger gestreden tegen de opkomende zee. Met de andere kustbewoners kwamen ze in 't geweer', wanneer hun land door de rijzende vloed onderliep. Op hun woon- en vluchtheuvels bleven ze meester over de zee, tot die weer hoger en hoger kwam en de monniken het initiatief namen tot de bouw van de dijken.

Blijvend, dat weet u, hebben de Groningers opgetornd tegen de storm en de stroom en wie nu de dijken en polders beschouwd en de trotse mensen die er wonen, kan bevestigend knikken op het getuigenis van de schoolmeester-dichter Jan Boer:

„Ons vólk is moar wat stroef en kóld,
net as zien graauwe kloeten.
Moar 't beste is noar binnen vóld,
de roege kaant zit boeten.

Men blik in het dorp Hornhuizen. Eén van de dorpen dat behoort bij het oude kloosterdorp Kloosterburen.